

Boekbespreking

De regulatietheorie: gewogen en te licht bevonden

Uwe Becker

Birgit Mahnkopf (Hrsg.), *Der gewendete Kapitalismus. Kritische Beiträge zur Theorie der Regulation*. Münster (Westfälisches Dampfboot) 1988.

De kritische theorievorming over maatschappij, economie en geschiedenis is in het afgelopen decennium in de versukkeling geraakt. De tijd van de 'grote' theorieën over de logika van de historische ontwikkeling, het verband tussen theorie en praktijk en tussen economie, politiek, ideologie en cultuur lijkt voorgoed voorbij. Er is echter één, van oorsprong marxistische stroming die niet alleen zeer ambitieus is, maar de laatste jaren ook aan populariteit wint: de Franse 'theorie de la regulation' met als meest bekende auteurs Michel Aglietta, Robert Boyer en Alain Lipietz.

De aantrekkelijkheid van de regulatietheorie lijkt verband te houden met twee pretenties. Enerzijds zegt zij een nieuw analytisch model en begrippenkader te bieden voor de *omvattende* verklaring van de ontwikkeling van de kapitalistische economie *als zijnde een politiek-economisch en sociaal stelsel*. Anderzijds ligt er de bewering, dat zij de actuele herstruktureringfase van dit stelsel beter in kaart brengt. De centrale begrippen van deze theorie zijn het 'akkumulatieregime' en de 'regulatiewijze'. Haar globale thema is de opeenvolging van verschillende fasen in de ontwikkeling van het kapitalisme. De kern van de theorie is dat er in elke fase een logisch patroon zit in de relatie tussen kapitaalakkumulatie en een historisch specifieke verzameling van politiek-sociale en normatieve instituties, dit is de regulatiewijze. Overeenkomstig Marx' visie op productieverhoudingen die afwisselend de vooruitgang van productiekrachten bevorderen of belemmeren, zorgt een regulatiewijze - zolang zij beantwoordt aan de historische vereisten van de accumulatie - voor

een relatief ongestoord maatschappelijk produktieproces en een stabiele sociale ontwikkeling. De regulatiewijze beteugelt tegenstellingen en reproduceert de sociaal-ekonomische verhoudingen. Indien zij inadequaet wordt, raakt het akkumulatieregime in een fundamentele krisis. Met nadruk wijst men op het 'endogene' karakter van fundamentele crises.

Het naoorlogse zogenoemde 'fordistische' akkumulatieregime wordt volgens de regulatietheoretici gekenmerkt door massaproduktie voor massakonsumptie. Als wezenlijk regulerende elementen van dit regime noemen zij ten eerste het kompromis tussen arbeid en kapitaal, hetgeen enerzijds impliceert dat de reformistische arbeidersbeweging het kapitalisme aanvaardt en anderzijds dat kapitaalbezitters kollektieve looneisen legitiem achten; ten tweede de Keynesiaanse welvaartsstaat en ten derde de Amerikaanse dominantie. Aan het eind van de jaren zestig begon deze regulatiewijze aan effektiviteit in te boeten. Dit leidde vanaf 1974 tot een krisis van het fordisme die inmiddels, zo wordt gesteld, het naoorlogse tijdperk tot een eind heeft gebracht. Het tegenwoordige kapitalisme vereist een nieuwe regulatiewijze.

De bundel van Mahnkopf is één van de eerste meer uitgebreide pogingen om uiteenlopende aspekten van de regulatietheorie aan een kritische beschouwing te onderwerpen. De bundel bevat een relatief lange inleiding, waarin de theorie-historische kontekst, de ontwikkeling en de boodschap van de regulatietheorie op een rij worden gezet. De bijdrage van K. Hübner behandelt de ekonomische theorie van de regulationisten in engere zin en komt onder meer tot de konklusie dat hun empirische analyse volstrekt los staat van het pretentieuze theoretische kader. Het artikel van H. Ganszmann zet vraagtekens bij de stelling van de regulatietheorie dat een kompromis tussen kapitaal en arbeid ten grondslag ligt aan de fordistische welvaartsstaat. Hij betoogt dat van een krisis van de welvaartsstaat geen sprake kan zijn. E. Altvater houdt zich bezig met het koncept 'globaal fordisme' en konstateert overeenkomsten tussen de regulatietheorie en de moderniseringstheorie. Vervolgens gaat hij gedetailleerd in op de problemen en grenzen van een 'fordistische industrialisering' in de Derde Wereld. Tenslotte verdedigt T. Hurtienne de fasering van de kapitalistische ontwikkeling zoals die wordt voorgesteld door de regulatietheorie.

Voor een nadere beschouwing van de regulatietheorie bieden de bijdragen van Hübner en Mahnkopf de meest interessante aanknopingspunten. Hübner schetst de enorme verscheidenheid aan ekonomische krisistheorieën die worden gehanteerd binnen de regulatieschool. Terloops gaat hij ook nog in op de alternatieve aanzet van de 'social structures of accumulation approach' van Bowles, Gordon, Weisskopf en anderen. Een originele bijdrage van de regulationisten kan hij niet ontdekken. Daarvoor zijn volgens hem de onduidelijkheden en kontradikties bij de diverse auteurs te groot. Zo wordt het begrip produktiviteit doorgaans op een dubbelzinnige manier gehanteerd. Zonder een duidelijke definitie te geven heeft men het soms over de produktiviteit per uur ver-

richte arbeid (volgens Hübner de enig bruikbare maatstaf) en soms over de produktiviteit van de totale actieve beroepsbevolking. In het laatste geval is de produktiviteitsstijging identiek met de groei van het nationale produkt.

In het verlengde hiervan constateert Hübner dat oorzaken en gevolgen van economische processen niet duidelijk van elkaar worden afgebakend. Ligt de 'productivity slowdown' ten grondslag aan de daling van de winsten, bepalen de winsten juist de ontwikkeling van de produktiviteit, of hebben we te maken met een spiraalvormige ontwikkeling van beide variabelen? Hoe zit de laatste relatie dan exakt in elkaar? Als men verder geen onderscheid maakt tussen nominale en reële (loon-)ontwikkelingen en bovendien zowel 'profit squeeze' benaderingen als de traditionele theorievorming over de dalende winstvoet hanteert (zoals dikwijls bij Lipietz), dan is elke systematiek zoek. Of een economische (krisis-)theorie overtuigender is wanneer ze consequent doorredeneert op basis van Marx' wet van de tendentieel dalende winstvoet (zoals Hübner voorstelt), lijkt me echter meer dan twijfelachtig.

Mahnkopf concentreert zich op de pretentieuze vooronderstellingen van de regulatietheorie betreffende de ontwikkeling en het functioneren van de gehele maatschappij. De theorie handelt immers ook over waarden, normen en tegenstellingen die aan de vereisten van de accumulatie moeten voldoen, respectievelijk daarmee verzoend moeten worden. In de empirische bijdragen is dit aspect echter in het geheel niet meer terug te vinden. De regulationisten thematiseren volgens haar alleen functionele politiek economische verbanden. Maar om enigzins stabiel te kunnen zijn, dient een maatschappij ook te beantwoorden aan normen van rechtvaardigheid. De vraag is of dat lukt en, indien dit het geval is, welk verband er dan bestaat tussen normatieve integratie en accumulatie. De regulatietheorie claimt hierover wel uitsluitsel te geven, maar doet dat in feite niet. De handelingstheoretische dimensie ontbreekt volledig in haar benadering.

De regulationistische redenering omtrent de zogenoemde systeemintegratie toont volgens Mahnkopf ook ernstige gebreken. De spanningsverhouding tussen kapitalisme en politieke democratie komt niet eens ter sprake. De stelling van de endogene veroorzaakte crises wordt nergens hard gemaakt. Waaraan regulatieve instituties precies moeten beantwoorden blijft vaag, al is het duidelijk dat men de technische, organisatorische en internationale voorwaarden van het productieproces voor ogen heeft. Maar vormen alleen deze factoren het referentiekader van de regulatie? Met name in de afgelopen twintig jaar is de consensus over technologische vooruitgang immers afgebrokkeld en zijn naast winstgevendheid en economische groei doelstellingen als individuele ontplooiing en een schoon milieu centraal komen te staan. Is dat slechts een 'modaliteit van de tweede orde' zoals Boyer (*La théorie de régulation*, Paris, 1986, 86) beweert? Mahnkopf vindt van niet en impliciet verwijt zij de regulatietheorie een ekonomistische argumentatie. Een ade-